

Az írás szociális jelentései

Tematika: írás és olvasás, írás és analfabetizmus, orális anyanyelv és írott hivatalos nyelv, a maskulin és a feminin jellegű írás, írás és oralitás, kézirás és nyomtatott szöveg, mindennapi írás, a lázadó írás, írás és reprezentáció.

Terminológia: a két alfabetizáció, mindennapi írás (*écriture ordinaire*).

Írás és olvasás. A két alfabetizáció története. Története folyamán az írás két lépésben fejtette ki hatását. Az olvasáskultúra az emberi életvilágokban meghonosította a reprezentációkat, kitérítve az emberi életteret. Ugyanakkor átalakította a mentális világot, fegyelemre, a hatalom elfogadására és tiszteletére szoktatta az embereket. Az íráskultúra ezzel szemben kivonta az egyént a gondolkodási minták alól, felszabadította az emberi egyéniséget, lehetővé tette a szerzőséget (G. Cavallo–R. Chartier dir. 1997: 785–786, R. Chartier–A. Messerli dir. 2000). Az olvasás és az írás más-más kulturális modellnek, alfabetizációs, írásra nevelő szándéknak felelt meg. Az olvasnitudás hatalmi elvárásokat elégített ki. A kötelezővé tett olvasmányok által egy intézmény közvetítette az előírt eszményeket és normákat. Katolikus vidéken a katekizmus kegyességi irodalmat kívánt interiorizáltatni. Protestáns vidéken az egyház a bibliát és reformált hit dokumentumait forgalmazta. Az írnitűdás első fázisban a modern állam ügynökeinek, a hivatalos és adminisztratív szféra képviselőinek, a kereskedelem igényeinek tett eleget. Azok folyamodtak írásához, akik kapcsolatokat akartak felvenni, akik időt akartak megtakarítani, tulajdonukat akarták leltározni. Ezután jelentek meg a személyes identitást kifejező és az alkotást megvalósító szövegtípusok (napló, emlékirat, amatőr vers).

Írás és analfabetizmus. A társadalomban megjelenik és különvlik az írástudók társadalma. Ebben a társadalomban azok foglalnak helyet, akik elsajátítják és gyakorolják az írott (hivatalos és irodalmi) nyelv stílusát, akik mindennapi habitusai közé beépül az írás- és olvasási tevékenység, életviláguk részét képezik az íráskultúra tárgyai (írásztal, író- és irodai felszerelés, könyvtár), az írás és az olvasás által állandó vagy legalább alkalmi, de mindenképpen direkt kapcsolatot tartanak fenn az írást használó intézményekkel, napirenden vannak az intézmények előírásaival, tevékenységeikben érvényesítik az intézmények elvárásait, az írott kultúra eszményeit (eszmék, nyelvi stílus), részesülnek az írásban megalkotott szellemi értékekben (pl. esztétikai értékek, a múlt írásban megörökített emléke), egymással írásban kommunikálnak (J. Le Goff 2000: 152–158).

A kizárólagosan vagy többnyire oralitásban élők a közvetlen, orális kapcsolattartásra rendezkednek be. Ők kevesebb személlyel tartanak fenn kommunikációs kapcsolatot, kapcsolataik közvetlenek és állandóak. Nyelvhasználatukban a nyelv akusztikus és gesztus-készlete nagyobb szereppel rendelkezik. Életvitelükben, mindennapi cselekvéseikben az elődöktől közvetlenül átvett hagyományok nagyobb szereppel rendelkeznek, mint az intézmények előírásai. Habár az oralitás alkalmazása önmagában nem jelent

hátrányt, az írás tekintélyére épülő társadalomban az írástól való távolmaradást vagy maguk is társadalmi hátrányként élik meg, vagy a társadalom igyekszik marginalizálni őket. Akaratuk ellenére, az írott szabályok mellőzése miatt könnyen törvényszegővé válnak, tradicionális ismeretrendszerük és életvitelük anakronisztikusnak minősül, nehézkesen, s általában szociális gondozók segítségével tesznek eleget a környezetükben működő intézmények előírásainak.

A tényleges vagy a funkcionális analfabetizmus nagymértékben meghatározza az emberi életpályát. Ennek szemléltetésére választottuk az alábbi példákat.

Az írást ritkán használó, esetleg analfabéta társadalomban az írnutudás tekintélyt biztosít. Mikor a 20. század első felében a katonaságban híre megy valaki íráskészségének, tekintélye megnövekszik. *S hát a szakácsok és észrevették, hogy verseket írok, aztán én írtam soknak haza a levelet a szüleiknek, vagy ha szeretője volt, annak. Aztán egyszer azt mondja a főszakács, hogy maga szokott írni verseket? Mondom, igen. Tud-e írni ilyen emlékkerseket? Mondom, én igen azt es. Mondja, hogy kéne, egy leánynak levelet akar írni, ügyesen, szépen megfogalmazni. Na aztán megírtam én a levelet, emlékkerseket is. Vigye. [...] Hát olyan becsület lett a konyhán, hogy mikor az ételt osztották, akkor lenyúltak nekem, a fenekéből töltöttek nekem, a sűrűjéből, nem a tetejéről, a hígjából.*¹⁹

Orális anyanyelv – írott hivatalos nyelv. A szórványban vagy diaszpórában élő egyének és csoportok nyelvhasználata megosztott. Informális kapcsolataikban (család, rokoni és baráti kör, szomszédság) az anyanyelvet használják. Az intézményekkel való kapcsolattartásuk az állam nyelvén, a hivatalos nyelven történik. Ebben a helyzetben élnek a moldvai csángók. Az állami oktatás mindössze román nyelvű képzést biztosít. A templomokban a misék és az egyéb vallásos szertartások állami nyelven folynak. A falvakban jelen lévő intézmények (helyi tanács, orvosi ellátás, kereskedelem stb.) írott kommunikációja a román nyelvet alkalmazza. A román nyelv használata az államigazgatás logikáját, az oktatás és a vallásos szertartások a román nemzeti ideológiát formálják. Az informális kapcsolatok (családi beszélgetések, hagyományos szertartások) az anyanyelvet veszik igénybe. A magyar nyelv használata a kisebbségi, nemzetiségi hagyományokat és identitást közvetíti. Ilyen értelemben az oralitás nyelve, az anyanyelv az identitás, az önkifejezés nyelvéné válik. A két nyelv ebben az esetben nem alternatív kommunikációs csatorna, használatuk már önmagában jelentést hordoz. A feszültség nem az oralitás és az írásbeliség között jelenik meg, hanem a nyelvet használó közegek között. A használt nyelv megválasztásával az egyén ezekhez a közegekhez való kapcsolódását fejezi ki.²⁰

Maszkulin–feminin jelleg: a szexualizált írás. A középkori kolostorokban, a királyi udvarokban, a reformáció korabeli iskolákban, az újkor egyetemén, az akadémiai székekben, a 18–19. század intézményeiben, azaz egy hosszú évezreden át – mindaddig, amíg az íráshoz való hozzáférést, az írás gyakorlását társadalmi és intézményi érdekek

¹⁹ István Anikó gyűjtése, 2002.

²⁰ Daniel Fabre értelmezése a franciaországi cigányok hivatalos írásbeliséghez való viszonyulásáról (D. Fabre 1997: 9).

szabályozták – az írás a férfiak szerepkörébe tartozott. Vallásos könyveket, teológiai és filozófiai értekezéseket alkottak, törvényeket, okleveleket fogalmaztak meg. A vallás, a tudomány, majd a hivatal nyelvét, stílusát ők alkották meg. Rendre, az írott kultúrához kapcsolódó olyan komplementáris tevékenységek is, mint az írás és az olvasás tanítása, a nyomtatás, a könyvterjesztés, majd a hírlapok írása és szerkesztése, árusítása, ebbe a szerepkörbe épültek be.

A nemesi udvarokban feltűnő könyvtár, a polgári lakásokban az írószoba a férfiak életterét, birodalmát képezte. Az írás és olvasás mellett itt folyt a levelezés, a tanácskozás, a vendégek fogadása, az üzleti tervezés, a családi vállalkozások könyvelése, majd a szórakozás olyan formája, mint a kártyázás, a pipázás.

Az írás férfitársadalomba való beépülésének emléke és több formája a közelmúltig megőrződött. Ha nő írja is – és nőnek – a levelet, a borítékra feladóként és címzettként is a családfő neve kerül. Az ünnepi (karácsonyi, húsvéti) köszöntőt a családfő nevében szokás aláírni. A levelet a családfőnek kell felbontania és elolvasnia. A lakodalmi meghívóra, a gyászjelentőre címzettként még akkor is a családfő neve kerül, ha a házasulandó fiattal vagy az elhunyttal a nő van közelebbi rokonságban.²¹

A változást a 19. század, s még inkább a 20. század népoktatása, a rendi társadalom megbomlása, a munkavállalás demokratizálódása hozta magával. A fordulat az íráshasználat látványos átrendeződését eredményezte.

Az *écritures ordinaires* szférájában élesen különvált a férfi és női írás jellege és műfajisága. Az olvasás lassan-lassan a női szórakozás jellegzetes formájává vált, szemben a férfias karaktert öltő sporttal, vadászattal. A nők választékos irodalmi nyelvet, az auktoroktól kölcsönzött gondolatokat és nyelvi fordulatokat használják, a férfias stílus szívesen él vaskos megfogalmazásokkal. A nők tiszteletben tartották a kalligráfia előírásait, a férfiak írása fegyelmezetlen. A hivatalos levelezés megfogalmazója és formába öntője a nő, a titkárnő, a gépírókisasszony, a férfi mindössze aláírásával hitelesíti az okiratot. A családi levelezés a családanya hatáskörébe került át. A családban a nő nem csupán a háztartást vezeti, hanem a könyvelést is. Ő az, aki felügyel a gyermek iskolába járására, ellenőrzi és javítja a fogalmazások helyesírását, stílusát. A hivatalos és a családias, az idegen és nemzeti, a normatív és lokális nyelv diglossziája esetén a női nyelv az *anyanyelvvel* válik azonossá. A férfiak feljegyzései, naplói a tényeket, az adatokat, a mennyiségeket részesítik előnyben, a női írás az érzelmeket, a regényességet kedveli. A férfias írás a törvényességet, a tényszerűséget, a külső világot promoválja, a női írás az erkölcsösséget, a belső világot, az intimitást.²²

A férfi–nő dichotómia sok apró példával szemléltethető. A kéziratos füzetekbe a férfiak előszeretettel jegyezték fel az állatbetegségek gyógymódjait. A női füzetekbe leggyakrabban ételreceptek kerültek. A verselésre vállalkozó nők megfogalmazták a halottbúcsúztató, a vőlegény- és menyasszonybúcsúztató szövegét, a verseket a temetési és

²¹ Hasonló példákat sorol fel Horváth S. 1988: 45.

²² A férfi–nő dichotómia bemutatása: D. Fabre 1997: 15–21, továbbá: B. Lahire 1997.

a lakodalmi szertartás keretében férfiak adták elő. A család nőtagjai által megfogalmazott sírfeliratot férfiak vésték fába vagy kőbe.

A női írás magával hozta a női intimitás, a női identitás megjelenését és megjelenítését. Ennek részét képezi a női világ, a családi közösség, a női társadalom, a titkos élmények. A női világban az érzelmek intenzívebbek, dominál a teatralitás, a regényesség. Az új pedagógiai és szociális modell az érző és szenvedő, a környezetét humanizáló, a megértést tanúsító, a marginalizáltságot elpanaszló nő (R. Chartier 2001; a magyar női irodalom: S. Sárdi M. 1999).

A női írás jellegzetes formája a feliratos falvédő. Az eredetileg a falak és a lakásban élők ruházatának tisztaságát védő falvédő a női ideológia megfogalmazója lett. Megújítója és elindítója Jakob Falke bécsi iparművész, aki egy 1871-ben megjelent kötetében faldíszítő eljárásaként ajánlotta az asszonyok figyelmébe. A lapokban és önálló kiadványokban közzétett ötletek, javaslatok futótűzként terjedtek el az angolok, hollandok, svédok körében, az Osztrák–Magyar Monarchia országaiban. Alapanyaga olcsó, megtervezése és kivitelezése könnyű volt. Megjelenése, elterjedése egybeesett a fogyasztói attitűd, a rövid életű, könnyen lecserélhető tárgyak terjedésével.

A szövegek és a grafikai sztereotípiák által a falvédő az életvezetés új normáit, a polgári társadalomban a női életérzést és életszemléletet jelenítette meg. A jólét jeleinek felmutatásával egy életmód stabilizálására törekedett. Az általa népszerűsített eszmények a következők. 1. A legnagyobb érték a családi boldogság. Ennek összetevői a szerelem, a jólét, a szerencse. 2. Az emberideál a kereső, otthonülő férj, a házimunkát végző, az önkéntes konyhai száműzetést vállaló nő. 3. A ház fölött az isteni gondviselés örökdik (Keszeg V. 1991: 195–225).

Írás–oralitás. Az írás és az oralitás különbségeit korábban áttekintettük már. Az írás rendre a hivatalos és a nyilvános szférával kapcsolódott össze, a nyelv normatív változatát alkalmazta, a magasztos eszméket és eszményeket örökítette meg és konzerválta hosszú időn keresztül. Ezzel szemben az írás a közvetlenséget, a direkt társadalmi kapcsolatokat, a jelen- és szituációközpontú kommunikációt, a mindennapi életvilágot jelentette. Az írás és az oralitás igénybevétele korszakonként és társadalmanként eltérő jelentésekkel van összefüggésben.

Kézírás–nyomtatott szöveg. A nyomtatás megjelenése, elterjedése, azaz a Gutenberg-galaxis megszületése a nyomtatott szöveg tekintélyét teremtette meg. A köztudatban a nyomtatott szöveg a lezárttsággal, a tökéletességgel, a végső forma állapotával kapcsolódik össze. Valójában több jel is arra mutat, hogy a küzdelem nem dőlt el véglegesen. A 18. század olvasási gyakorlata, a nyomtatványok margináliái, a glosszák, vendégszövegek, kalendáriumi bejegyzések azt jelzik, hogy az olvasók a nyomtatott szöveget nyitottnak, javíthatónak, kiegészíthetőnek tekintették (Tóth Zs. 2006: 449–457). Az elektronikus írás a szövegek kombinálását, kompilálását könnyítette meg.

A kézírás és a nyomtatott szöveg közötti másik különbség a személyesség–személytelenség tengelyén teteleződik.

A mindennapi írás – az írás mindennapi használata. A *mindennapi írás* (*écriture ordinaire*) terminus a francia írásantropológiai kutatások terminusa (D. Fabre dir. 1997, R. Chartier 2001). Az írás történetének azt a stádiumát nevezi meg, amelyben az írás – az elit és a hivatalos kultúrával való hosszas összefonódás után – beépül a mindennapi életvilágba, a mindennapok struktúrájába, a mindennapiságot szolgálja. A mindennapi írásnak a Roger Chartier által megnevezett nagyobb területei a következők.

1. A kézművességre, az ökonomikus gazdálkodásra való áttérés maga után vont a gazdasági jellegű feljegyzések állandósulását. Ezek nyomon követik a termelési folyamatok ciklusait (mezőgazdasági szezon, a termelési folyamat megszervezése és lezárása), az értékesítés körülményeit elkészítik a termelési folyamat mérlegét. A különböző mesterségek szakmai titkai, szaktudása füzetekben kerül megörökítésre.
2. Miután hosszú időn keresztül az írott élettörténetek történelmi személyiségek, szentek, művészek és filozófusok életpályáját örökítették meg, a 18. századtól terjedő emlékirat az írást az individuális életpályák megjelenítésére, dokumentálására veszi igénybe. Ezekben a történetekben dominálnak a mindennapi találkozások, kapcsolatok, érzelmek, a napi munkavégzés. Az emlékirat révén az írás a magánélet megjelenítésének eszközévé vált.
3. Az emlékirat irodalommal szoros kapcsolatban áll a magánlevelezés. A levél az interperszonális kapcsolatok ápolásának eszköze. Az életpályára való reflektálás, az érzések, a vélemények közlése miatt a levél az *én* szociális megszületéséhez és kommunikálásához járult hozzá.
4. Az adminisztráció 18. századi kiépülése kötelezővé tette az intézményekkel való kapcsolattartást. Az okiratok, a hivatalos iratok sokasága vált kötelezővé. Az ember kilétét, származását, nevét, tanulmányait, lakhelyét, családi helyzetét, felekezeti hovatartozását, tulajdonjogát, anyagi, katonai kötelezettségeinek teljesítését más-más okiratokkal bizonyítja.
5. Szoros kapcsolat áll fenn a vallásosság és az írás között. A biblia, az imádságos könyvek rendszeres olvasása mellett sokan örökítették meg búcsúhelyeken tanult imákat. Ezen túl, sokan részesültek látomásban, kinyilatkoztatásban. Az így birtokba vett imák, fohászok, a misztikus utazások, látomások lapokra, füzetekbe kerültek. Ez a vallásos irodalom az egyházi monopóliummal versengő tudássá kezdett szerveződni, aláásva a kanonikus szövegek egyeduralmát.
6. Szembetűnő az írásnak az intézmények falai közül a közterületekre való kikerülése. Változatosak azok a feliratok, amelyek az utcákon tűnnek fel, a reklámok, a cégtáblák, a hirdetések, a graffitik. Tartalmuk, formájuk, megjelenésük egyaránt stilizálatlan, nyers, nonkonformista. Ezekkel az eszközökkel az írást monopolizáló hatalommal, intézményekkel szegülnek szembe. A szakirodalom ezeket a feliratokat a lázadó írás kategóriájában helyezi el.
7. A 19. században állandósul az utazási élményeket összefoglaló napló. Különböző lapok szívesen közlik ezeket az írásokat, s olvasóikat is az élmények, a tapasztalatok, a hiteles megfigyelések megörökítésére ösztönzik. A sajtóban megjelent minták standardizálják a kirándulást, és a róla való beszélést. A romok, a hegycsúcsok nehezen megközelíthetők, ám a látvány minden

erőfeszítést megér. Feltárul a távoli, titokzatos múlt, a világtól elzárt érintetlen világ. A parasztkok naiv szavai élményt jelentenek, emlékezetükben évszázados történetek lap-panganak. A patak csobogása, a madarak dala, a virágok színe, az időjárás szeszélye írástémává, a beszámolók eszközévé válik (C. B. Lavenir 1997). Az angolszász szabadidős és a sport-kultúrát egyszerre népszerűsítő utazás-beszámolók mintája az iskola közvetítésével a 20. század első felében városokon és faluhelyen is meghonosodott. Innen jutott el a népi költők verseibe, a népi emlékiratokba. A megszokott világban tett séta az író számára hálás témának bizonyul.

Szövegek és kontextusok

1. Az archaikus népi imádságok az egyház tudomása és jóváhagyása nélkül közvetítődtek generációról generációra, s hangzottak el naponta. Zala megyei közlés szerint az imakönyvbe írott szöveget papok szerkesztették, a szájhagyományban és a kéziratos füzetekben fennmaradt imák egyházon kívül terjedtek: *Mer amit imakönyvben írtak... azt valakinek kellett írni. Vagy a papoknak, akik megszerkesztették... ezt pedig senkise szerkesztette, csak úgy hallottuk a régiektől. Meg mi is a saját nyelvünkön mondjuk el* (Erdélyi Zs. 1976: 70). *Hát ennek nincsen írója [a ponyvának], nem a papság írta, és nem is ilyen szerző vagy író. Kitalálta a nép maga. Gondolom, hogy így, ahogy fáradt volt a nép, lefeküdt, így magától kitalálhatta...ezek olyan kis lapokon vótak* (Erdélyi Zs. 1976: 78). Egy nagyberényi adatközlő szerint *azt mondta neki a pap, hogy ezt tegye tűzbe, ezt hagyja elégtételül, hogy ezt az imát égesse el* (Erdélyi Zs. 1976: 72). Egy bédi közlés szerint *volt egy pap és az nagyon tiltotta, hogy babonás pogán maradvánna tartotta... akinek vót, összeszedte... és elégették* (Erdélyi Zs. 1976: 80). Egy zserei asszony emlékezett arra a személyre, aki az imát papírra vetette. *Úgy mondták má az öreg szüleim, úgy hallottam én is az öreg szülőktől, hogy az Bagó Mártony... meg azutánat mán vót lelkiatyánk, hát az tutta az izét, és az megtiltotta, hogy azt nem szabad, ígessük el... El is ígettük, igen* (Erdélyi Zs. 1976: 177).

2. Több keresztény egyház gyakorlatában megmaradt a hívek személyes igényeinek vallásos szertartás keretében való kielégítése. Az egyéni és a családi élet, a szomszédsági együttélés krízishelyzeteiben a bajba jutott egyén misét, imát rendel az ortodox és a ferences papoktól. A helyzet leírását írásban terjesztik elő, vagy a szóban előadott panaszt a lelkész jegyzi be az erre a célra fenntartott füzetbe. A helyzet isten elé tárása, a segítségkérés egy közeli mise keretében történik meg, a megrendelő, vagy a gyülekezet tagjainak jelenlétében. Lopás-esetek után Erdély-szerte ortodox lelkészek járulnak hozzá a tolvaj kilétének megtudakolásához. Ebben az esetben a károsult fél „misét fizet”, s a mise idején a lopás helyszínén szertartásos körülmények között, cseberben nézik végig a lopás jelenetét (Keszeg V. 1992, E. Sava 2007). A különböző kegyhelyek látogatói vendégeknyvbe jegyzik a szentekhez intézett fohászokat, hálaadó szövegeket, vallásos élményeket (Frauhammer K. 1999, Barna G. 2001, István A. 2003). Egy erdélyi ferences egyház misefelvételi könyvében évente átlagosan 1200 kérést iktatnak, a hívők kéziratos beadványa vagy szóbeli előterjesztése alapján. A kérések mintegy 30 motívum köré csoportosulnak (egészség, orvosi műtét, alkoholizmus, családi élet, halottak lelki üdve, vizsga sikere, pereskedés kimenetele).²³ A szakrális kommunikáció e formái a vallásos kánonokat és a laikus igényeket közelítik egymáshoz.

3. A 17. századi kálvinista puritánus kultúra erőteljesen bátorítja az íráshasználat és vallásosság egybekapcsolását. Angliában a 17. század folyamán a *spiritual biography* az emlékirat és imádság egységét teremtette meg. Ehhez az iskolákban elsajátított retorikai minták mellett (*argumenta a persona*) a puritánus életvezetési könyvek (*conduct book*), katekizmusok, meditációk szolgáltattak modellként. A kegyesség gyakorlásának az intenzív írás- és könyvhasználaton alapuló formája Magyarországon és Erdélyben is feltűnik (Tóth Zs. 2007).

A lázadó írás. A firákban, a graffitiben megnyilatkozó lázadás az írás által kifejezhető attitűdök egyike. Általában a csoportkultúrákban fordul elő, a társadalmi egyenlőtlen-ségek elleni tiltakozás formája. A szándék kivitelezése történhet az írás konszenzusainak

²³ Molnár Noémi. Szakdolgozat. BBTE, Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 2008.

megsértésével (meglepő helyen való elhelyezés, kihívó színek alkalmazása, a betűméret önkényes megválasztása, a kis- és nagybetűk önkényes használata, szándékosan elkövetett helyesírási hibák). A másik eljárás az agresszív tartalmak megfogalmazása, a normatív szövegek parodizálása, parafrázálása, travesztálása.

A vallásos szövegek, az imádságok a sorkatonák íráskedvének estek áldozatául. Az unatkozó katonák az imák keretébe a kaszárnyai élettel kapcsolatos panaszukat illesztették be. A travesztiák levélben és katonafüzetekben érkeztek vissza a faluba, s terjedtek a fiatalok és a férfiak körében (Ujváry Z. 1973b, 1980b). A kollégiumi költészet az imádságok mellett irodalmi alkotásokat, filozófiai, ideológiai aforizmákat formált át (Bán I.–Julow V. 1964: 252).

Írás és reprezentáció. Az írás már történetének kezdetén összefonódott a társadalmi tekintéllyel, annak szimbólumává változott. Az armális, az okiratok, az emléklapok, a könyvtár birtoklása státusszimbólum, egy társadalmi osztályhoz, csoporthoz való tartozás, a hatalomhoz való viszonyulás jelzésének szerepét töltötte be. E funkció történetében újabb fejleményt képez az írásnak a privát szférába való illesztése a 17–18. századtól kezdődően. A különböző margináliák, a naplók és az emlékiratok, az emlékv verses füzetek, a misszilisek az én reprezentációjának eszközeivé váltak.

Következtetések

Az írás szorosan kapcsolódik az őt használó társadalomhoz. Emberi szándékokat, attitűdöket fejez ki, emberi kapcsolatokat és viszonyokat szabályoz. A kommunikáció során az írás szociális jelentéseket hordoz.